

Čo znamená transsubstanciácia (prepodstatnenie). Aké dlhé je trvanie skutočnej prítomnosti?

Jozef Duháček

19. januára 2021 ✚ Cirkev ✚ Eucharistia

Pred dokázaním skutočnosti, že pri Premenení nastáva podstatná zmena, musíme najskôr načrtnúť jej históriu a podstatu.

a) Koncepcia transsubstanciácie nie je produkt gréckych filozofov, ktorí v tomto smere neprekročili rámec všeobecných úvah, hoci prispeli definíciou pojmov ako forma, matéria, substancia, esencia a akcident; je to pozoruhodné dielo latinských teológov, ktorých k tomu podnietili tri spomínané eucharistické kontroverzie. Pojem transsubstanciácia prvýkrát použil Hildebert z Tours (asi 1079). Jeho príklad nasledovali ďalší, napríklad Štefan z Autunu († 1139), Gaufred (1188) a Peter z Blois († 1200) a následne tento výraz prijala aj niekoľko ekumenických koncilov, napríklad štvrtý koncil Lateránsky (1215) a Lyonský koncil (1274) a stojí aj vo vyznaní viery gréckeho cisára Michala Palæologa. Tridentský koncil (Sess. XIII., Kap. IV; kán. II) ho nielenže prijal ako dedičstvo viery, ale autoritatívne potvrdil „vhodnosť tohoto výrazu“ pre čo najpresnejšie vyjadrenie legitímne rozvinutého doktrínálneho konceptu.

V analýze výrazu transsubstanciácia nachádzame najprv dôležitý pojem **konverzie, ako „prechodu jednej veci v inú v nejakom aspekte bytia“**. Premena (*conversio*) je očividne niečo viac ako obyčajná zmena (*mutatio*). Pri obyčajnej zmene môže byť jeden z dvoch konečných bodov procesu vyjadrený negatívne, napríklad pri zmene dňa v noc, svetla v tmu. Konverzia vyžaduje dva pozitívne extrémy, ktoré sa k sebe vzťahujú ako vec k veci. Okrem toho musí medzi nimi byť také vzájomné spojenie, že **konečný prvok** (*terminus ad quem*) začína existovať, až keď **počiatočný prvok** (*terminus a quo*) prestáva, ako pri premene vody na víno v Káne Galilejskej.

Zvyčajne je potrebný tretí prvok, známy ako **spoločné tretie** (*commune tertium*), ktoré aj po uskutočnení konverzie fyzicky alebo aspoň logicky spája jeden koniec s druhým; pretože pri každej skutočnej konverzii platí: „To, čo bolo predtým A, je teraz B.“ Tu sa objavuje otázka, či je nutná neexistencia B vo fáze pred konverziou, pretože sa zdá čudné, že existujúce A sa má zmeniť v už existujúce B. Ak akt premeny nemá byť čírym procesom substitúcie, tak je nutné, aby premenou B nejakým spôsobom začalo existovať a A nejakým spôsobom existovať prestalo. Myšlienka premeny sa realizuje aj vtedy, ak vec, ktorá už existovala, získava úplne nový a predtým neexistujúci spôsob bytia. Smrťou sa živé telo zmení v mŕtvolu, pri vzkriesení mŕtvych sa prach ľudského tela premení na vzkriesené telo – spoločné tretie je duša, ktorá spája tieto dva stavy.

Transsubstanciácia však nie je iba konverzia, je to **podstatná konverzia** (*conversio substantialis*), pretože jedna vec sa podstatne, bytostne mení na inú. Z pojmu transsubstanciácie je teda vylúčený každý druh akcidentálnej (vonkajšej) premeny, či prirodzenej (ako metamorfóza hmyzu) alebo nadprirodzenej

(napr. premenenie Krista na hore Tábor).

Nakoniec sa transsubstanciácia líši od každej ďalšej podstatnej premeny v tom, že sa **mení iba podstata** – akcident (vonkajšia podoba) zostáva rovnaký.

Použitie tento koncept na Eucharistiu je jednoduché. Pojem konverzie, premeny je v Eucharistii zrejmý. Máme tu dva termíny, chlieb a víno (*a quo*) ako počiatkový a Kristovo Telo a Krv ako finálny (*ad quem*). Ďalej sa zdá, že vzťah medzi ukončením existencie jedného a začiatkom existencie druhého je daný jediným aktom, pretože podľa zámeru Všemohúceho ustupuje podstata chleba a vína, aby sa vytvoril priestor pre Kristovo Telo a Krv. Napokon máme aj spoločné tretie – v nezmenenej podobe chleba a vína, ktorú už jestvujúci Kristus prijíma ako nový sviatosťný spôsob bytia, bez ktorého by ho ľudia nemohli prijímať. Dôsledkom transsubstanciácie je **premena celej podstaty** (*forma substantialis+materia prima*) chleba a vína na Kristovo Telo a Krv. To je náuka Cirkvi. (Tridentský koncil, ses. XIII, II)

Preto bol ako bludný odsúdený Durandov názor, že premenou prešla iba podstatná forma (*forma substantialis*), kým prvotná látka (*materia prima*) zostala a najmä Lutherova doktrína konsubstanciácie, tzn. koexistencia podstaty chleba s pravým Kristovým telom. Preto je autoritatívne odmietnutá aj teória impanácie, ktorú obhajuje Osiander a niektorí Berengariáni, podľa ktorej má dôjsť k hypostatickému spojeniu medzi podstatou chleba a bohom – človekom (*impanatio = Deus panis factus*).

Katolícka doktrína transsubstanciácie je mohutný val okolo dogmy o skutočnej prítomnosti a sama osebe predstavuje samostatný doktrinálny článok, ktorý nie je obsiahnutý v článku o skutočnej prítomnosti, hoci doktrína o skutočnej prítomnosti je nevyhnutne obsiahnutá v koncepte transsubstanciácie. Preto Pius VI. vo svojej dogmatickej bule *Auctorem fidei* (1794) proti jansenistickej synode v Pistoii (1786) prudko protestoval proti požadovanému odsunutiu tejto „akademickej otázky“.

b) V myslení Cirkvi bola transsubstanciácia tak úzko spojená so skutočnou prítomnosťou, že obe dogmy sa odovzdávali z generácie na generáciu spoločne, aj keď treba pripustiť istý dogmaticko-historický vývoj.

Totálna zmena podstaty chleba je jasne vyjadrená slovami ustanovenia: „Toto je moje telo.“ Tieto slová tvoria nie teoretický, ale praktický výrok a po vyslovení týchto slov sa realizuje identita medzi subjektom a predikátom – teda chlieb sa stane Telom. Podobne, keď panovník povie poddanému: „*Si správca*“ alebo „*Si velitel*“, to znamená okamžité povýšenie dotyčného do úradu. Keď teda Ten, ktorý je všetkou Pravdou a všetkou Mocou, povedal o chlebe: „*Toto je moje telo*“, stal sa chlieb týmito slovami Jeho Telom; po dokončení vety podstata chleba zmizla, zostalo Kristovo telo pod podobou chleba. Chlieb sa musel stať Kristovým telom, to znamená, že A sa zmenilo v B. Slová ustanovenia boli zároveň slovami transsubstanciácie.

Skutočný spôsob, akým sa uskutočňuje neprítomnosť chleba a prítomnosť Kristovho tela, sa dôsledne a exegeticky odvodzuje z týchto slov. Kalvíni správne odmietajú luteránsku doktrínu konsubstanciácie ako fikciu, ktorá nemá základ v Písme. Keby mal Kristus v úmysle povedať, že Jeho telo a podstata chleba nejako spoluexistujú, nepovedal by: „*Toto je moje telo*“, ale niečo ako: „*Tento chlieb obsahuje moje telo*“ alebo „*V tomto chlebe je moje telo*.“ Keby bol chcel ustanoviť chlieb za sviatosťnú nádobu svojho tela, musel by to výslovne uviesť, pretože ani z povahy tej situácie, ani z bežného jazykového úzu nemožno pochopiť, že kúsok chleba predstavuje schránku ľudského tela.

c) Pokiaľ ide o tradíciu, najstarší, ako Tertulián a Cyprián, ťažko mohli venovať zvláštnu pozornosť vzťahu prirodzených prvkov chleba a vína a Kristovho tela a krvi a spôsobu, akým sa premieňajú. Ani Augustín, kým bol v osídľach novoplatonizmu, nemal jasný pojem transsubstanciácie. Naproti tomu spisovatelia ako Cyril Jeruzalemský, Teodoret z Kýru, Gregor z Nyssy, Chryzostom a Cyril Alexandrijský na Východe a Ambróz a neskorší latinskí spisovatelia na Západe dosiahli v tomto úplnú jasnosť. Západ sa neskôr dopracoval k dokonalému sformulovaniu zložitej doktríny transsubstanciácie.

Zdroj: wikimedia commons

Trvalosť skutočnej prítomnosti a Eucharistická poklona

Pretože Luther svojvoľne obmedzil skutočnú prítomnosť na okamih prijímania (*in usu, non extra*), Tridentský koncil (Sess. XIII, kán. IV) zvláštnym kánonom zdôraznil skutočnosť, **že po konsekrácii je Kristus skutočne prítomný** a Jeho Prítomnosť nezávisí na jedení alebo pití, ale trvá v premenených Hostiách. V poklade viery sú prítomnosť a trvalosť tejto prítomnosti tak úzko spojené, že v myslení Cirkvi vystupujú ako celok. A oprávnené; lebo tak ako Kristus slúbil svoje Telo a Krv ako pokrm a nápoj, ako niečo trvalé (por. Jn 6:50) a keď povedal: „*Vezmite si a jedzte. Toto je moje telo*“, apoštoli prijali z ruky Pána Jeho sväté Telo, ktoré už bolo objektívne prítomné. Nestalo sa tak až prijímaním. Táto nezávislosť Skutočnej Prítomnosti na skutočnom prijatí sa veľmi zreteľne prejavuje v prípade Kalicha, keď Kristus povedal: „*Pite z neho všetci. Lebo toto je moja krv*.“ Pitie tu zjavne nie je ani príčinou, ani *conditio sine qua non* prítomnosti Kristovej krvi.

Kalvín, proti svojej vôli, musel uznať silu argumentu z tradície (Instit. IV, XVII, odd. 739). Nielenže otcovia a medzi nimi najmä Chryzostom, teologicky bránili trvalosť skutočnej prítomnosti, ale neustála prax Cirkvi potvrdzovala túto pravdu. Už v počiatkoch Cirkvi si veriaci často nosili Najsvätejšiu Eucharistiu so sebou do svojich domovov (por. Tertullianus, „Ad uxorem“, Cyprián, Pojednanie 3.26) alebo na dlhé cesty (Ambróz, De

excesu fratris, I, 43, 46) a diakoni brávali Najsvätejšiu sviatosť pre tých, ktorí sa nezúčastnili na bohoslužbách (porov. Justin, Apol., I, č. 67), pre uväznených mučeníkov a chorých (porov. Eusebius, Cirkevné dejiny VI.44).

Diakoni boli tiež povinní uschovávať kúsky premenených Hostií, ktoré zostali, do špeciálne pripravených schránok nazývaných *pastophoria* (porov. Apoštolské konštitúcie, VIII, XIII). Ďalej bolo zvykom sláviť omšu vopred posvätených darov (porov. Synoda Laodicejská, kán. XIIX), v ktorej boli prijímané Hostie, ktoré boli premenené aj viac dní predtým. V latinskej cirkvi sa slávi sv. omša s vopred posvätenými darmi už slúži iba na Veľký piatok, Gréci ju slúžia počas celého pôstu, okrem sobôt, nedeľ a sviatku Zvestovania Pána (25. marca).

Zásadný dôvod pre trvalosť skutočnej prítomnosti je v tom, že medzi konsekráciou a prijatím Eucharistie vždy uplynie určitý čas. Pri iných sviatostiach sa udelenie a prijatie deje v rovnakom okamihu. Krst trvá iba kým sa krstenec obmýva vodou a vyslovuje sa krstná formula. Je preto prechodnou sviatosťou; naopak, Eucharistia a jedine Eucharistia je trvalá sviatosť (porov. Tridentský koncil, Sess. XIII, kap. III).

Trvanlivosť skutočnej prítomnosti končí zánikom eucharistických spôsobov. Ak Hostia splesnie, spráchnie, rozmočí sa, rozloží sa a obsah kalicha skysne alebo vyschne, Kristova prítomnosť v nich končí. V procese korupcie a rozkladu sa stráca vonkajšia podoba chleba a vína, ktorá po premenení zahŕňa Kristovo Telo a Krv a rozpadá sa v elementárne prvky hmoty – zákon o nezničiteľnosti hmoty napriek zázraku eucharistického premenenia zostáva v platnosti.

Praktický dôsledok trvalosti skutočnej prítomnosti je, že Eucharistiu možno uctievať

Podľa všeobecne známej kristologickej zásady, rovnaká poklona *latrie* (*cultus latriæ*), aká náleží Trojjedinému Bohu, tiež patrí aj Božskému Slovu, Bohočloveku Ježišovi Kristovi a z dôvodu hypostatického spojenia aj Kristovmu človečenstvu a jeho jednotlivým komponentom, ako je napr. Jeho Najsvätejšie srdce. Ak je v Eucharistii skutočne ten istý Kristus ako v nebi, musí byť uctievaný aj v Najsvätejšej Sviatosti a to dovtedy, kým zostane prítomný pod podobou chleba a vína, teda od okamihu transsubstanciácie až do okamihu, keď sa podoba chleba a vína poruší (konzumáciou a trávením, prípadne prirodzeným rozkladom chleba a vína, porovnaj Tridentský koncil, Sess. XIII, kán. VI).

Ak chýbajú biblické dôkazy, **Cirkev nachádza potvrdenie uctievania Najsvätejšej Sviatosti v najstaršej a stálej tradícii**, aj keď samozrejme treba rozlišovať medzi dogmatickým princípom a meniacou sa disciplínou vonkajšej formy uctievania. Aj keď Východ trvalosť skutočnej prítomnosti vždy uznával, Západ preukázal neúnavnosť pri zvädzaní čoraz väčšieho uctievania a oddanosti k Najsvätejšej Eucharistii.

V prvotnej Cirkvi sa adorácia Najsvätejšej sviatosti obmedzovala hlavne na omšu a prijímanie, tak ako je to dnes medzi Orientálcami a Grékmi. Cyril Jeruzalemský, Ambróz a Augustín dôrazne trvali na prejavovaní adorácie a úcty počas svätého prijímania (porov. Ambróz, De Sp. Sancto, III, II, 79; Augustín, v Ps. XCVIII, n. 9). Na Západe sa otvárala cesta k čoraz vznešenejšej úcte k Najsvätejšej Eucharistii, keď sa veriacim umožnilo prijímať aj mimo bohoslužby.

Po polemike s Berengárom bola Najsvätejšia Sviatosť v 11. a 12. storočí uctievaná práve preto, aby sa prostredníctvom adorácie odčinili rúhania kacírov a posilnila ohrozená viera katolíkov. V 13. storočí boli pre

väčšiu slávu Najsvätejšieho zavedené „*teoforické procesie*“ a Urban IV. na výzvu sv. Juliany z Lutychu zaviedol sviatok Božieho Tela. K tomuto sviatku boli zložené nádherné hymny, napríklad „*Pange Lingua*“ svätého Tomáša Akvinského. V 14. storočí začala prax vystavovania Najsvätejšej sviatosti.

Zvyk každoročnej procesie na sviatok Božieho Tela vrelo odporúčal Tridentský koncil (Sess. XIII, kap. V). Nový impulz k adorácii Eucharistie prostredníctvom návštev Najsvätejšej sviatosti (Visitatio SS. Sacramenti) dal svätý Alfonz Liguori; neskôr sa mnohé rády a kongregácie venovali ustavičnej adorácii, v mnohých diecézach sa zaviedla „večná modlitba“, začali sa konať medzinárodné eucharistické kongresy, a to všetko prispelo k udržaniu živej viery v Toho, ktorý povedal: „*Hľa, ja som s vami po všetky dni, až do skončenia sveta.*“ (Mt 28:20)

dokončenie v II. časti

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/co-znamena-transsubstanciacia-prepodstatnenie-ake-dlhe-je-trvanie-skutocnej-pritomnosti/>